

УДК 332.142.6 : 502.131.1

О.В.КЛИМЕНКО

Сумський державний університет

ФОРМУВАННЯ СОЦІО-ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ В РЕГІОНІ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розкрито суть поняття «соціо-еколого-економічна система» та запропоновано основні підходи до її формування на регіональному рівні в контексті сталого розвитку. Визначено особливості чинників, які обумовлюють механізм формування соціо-еколого-економічної системи.

Загальне економічне зростання, що спостерігається останніми роками в Україні, супроводжується форсованою експлуатацією природно-ресурсного потенціалу, порушенням екологічних систем внаслідок техногенної і антропогенної дії на оточуюче середовище. Загострення екологічної кризи в Україні актуалізує проблему формування збалансованого економічного розвитку і вимагає вивчення економічної системи з позиції стійкості в довготривалому інтервалі часу.

Для забезпечення переходу на шлях сталого еколого-орієнтованого розвитку особливу увагу необхідно звернути на формування головних принципових схем і механізмів соціо-еколого-економічної системи, оскільки саме у даній системі визначаються особливості природних, соціальних і господарських умов функціонування регіону. Комплексне вирішення проблем еколого-економічного та соціального розвитку регіонів – це, безумовно, актуальне завдання сучасності.

Наукові праці [1, 2, 8] провідні українські та російські вчені В.Аніщенко, Л.Мельник, С.Бобильов та ін. присвятили ідеї паритетності сталого розвитку суспільства. Найбільш логічне і завершене концептуальне оформлення здобула ця ідея в наукових розробках Б.Данилишина, С.Дорогунцова, В.Лук'янихіна, А.Федорищевої [3, 4, 7] та ін.

Разом з тим практично відсутні комплексні дослідження стійкого економічного зростання соціо-еколого-економічної системи на мезорівні [5, 6].

Метою нашого дослідження є розробка теоретичних положень та рекомендацій щодо вдосконалення механізму формування соціо-еколого-економічної системи у контексті сталого розвитку регіону.

Стан соціо-еколого-економічної системи (СЕЕС), що склався під впливом таких передумов виникнення парадигми сталого розвитку, як забруднення навколишнього середовища, техногенне порушення цілі-

сності ландшафтів, проблеми якості продуктів харчування і питної води, можна охарактеризувати як нестабільний.

Стійкість СЕЕС визначається стійкістю її екологічної підсистеми, яка є основоположною по відношенню до соціальної і економічної підсистем. Якщо одна підсистема в системі функціонує, не узгоджуючись з іншими, її стійкість порушується.

Таким чином, соціо-еколого-економічна система – це сукупність взаємопов'язаних економічних, екологічних і соціальних відносин, які регулюються інституційним середовищем і направлених на формування сталого економічного розвитку.

Саме системний підхід дозволить розв'язати низку завдань, які постають на шляху гармонійного стійкого розвитку СЕЕС, зокрема прослідкувати і передбачити зміни у властивостях їхніх основних компонентів під впливом антропогенної діяльності суспільства, подолати фрагментарність бачення, впровадження та застосування головних важелів екополітики у здійсненні соціо-економічних реформ, формуванні умов сталого розвитку в Україні.

З погляду системного підходу, дослідження економічного розвитку регіону доцільно проводити за чотирма блоками:

- економічний, який характеризується динамікою економічного зростання;
- екологічний, відображає стан навколишнього середовища;
- соціальний, який показує рівень і якість життя населення;
- інституційний, який характеризує тип і структуру економічної системи.

В основу розробки моделі сталого економічного розвитку регіону повинен бути встановлений принцип програмно-цільового підходу.

Мета програми – забезпечити збалансоване задоволення потреб соціально-економічного розвитку території в природних ресурсах на основі екологічно орієнтованих структурної перебудови економіки і розміщення продуктивних сил, а також раціонального використання природних ресурсів при збереженні унікальної екосистеми відповідно до принципів сталого розвитку.

Для кожного з регіонів необхідно розглядувати наступні варіанти сценарних умов:

перший – пріоритети розвитку віддаються вирішенню екологічних проблем за рахунок заборони розвитку галузей-природокористувачів, які надають найвідчутнішу негативну дію на оточуюче середовище, і відповідного перерозподілу інвестиційних ресурсів;

другий – передбачається менш жорстке обмеження економічного

розвитку, але і менш радикальне вирішення екологічних проблем в майбутньому десятиріччі;

третій – передбачаються найвищі темпи розвитку економіки і її основної складової – промисловості із здійсненням структурних змін, які сприяють вирішенню екологічних проблем, при обмежених обсягах заходів, які направлені винятково на скорочення негативного навантаження на оточуюче середовище.

З урахуванням другого варіанту економічного розвитку регіону механізм реалізації запропонованої моделі екологічно безпечного розвитку економіки розглядається за наступними напрямками:

- екологічні інвестиції в забезпечення екологічної безпеки;
- переробка і повторне використання відходів виробництва, викидів, стоків, вихлопів;
- вдосконалення системи оподаткування у сфері природокористування;
- вдосконалення системи екологічного страхування, аудиту, екологічної стандартизації і сертифікації;
- використання системи показників сталого розвитку;
- розвиток малого підприємництва в екологічній сфері;
- виховання екологічної свідомості і культури населення регіону.

За основу розвитку соціо-еколого-економічної системи регіону має бути поставлена ідея комплексності, гармонійності – правильного територіального поєднання екологічних, економічних, соціальних параметрів. Індикативна централізована політика в регіонах при цьому повинна концентруватися головним чином на завданнях:

- 1) підтримка ресурсної і екологічної рівноваги;
- 2) фінансування соціальної інфраструктури до рівня гарантованого мінімуму;
- 3) здійснення інвестицій в галузі технологічного зростання.

Критерії і параметри оцінки розвитку соціо-еколого-економічної системи повинні базуватися на використанні загально методичних ознак:

- *комплексності* – врахування всіх сторін об'єкту вивчення;
- *системності* – врахування взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Система управління соціо-еколого-економічними процесами в регіонах України повинна включати наступні складові частини, які зведено в таблицю.

Слід зазначити, що сукупність і взаємозв'язки чинників сталого розвитку регіону вказують на надзвичайно складну систему їх взаємодії, врахування якої дозволить знаходити прийнятні поєднання чинни-

ків, які забезпечують підтримку гармонії природи і суспільства в регіональній соціально-еколого-економічній системі «Регіон».

Система управління соціо-еколого-економічними процесами в регіонах

	Компоненти системи
Теоретико-методологічне обґрунтування стратегії і механізмів управління	Обґрунтування стратегічних пріоритетів, соціального, економічного і екологічного розвитку регіонів.
Економіко-модельне забезпечення і пакети прикладних програм	Пакет методів комплексного аналізу. Пакет методів прогнозування. Пакет методів стратегічного програмування. Пакет методів комплексного моделювання ефективності соціальної, екологічної та економічної політики.
Інформаційна база аналізу, моделювання і ухвалення рішень	Моніторинг потенціалу регіонів.
Програмно-цільова організаційна структура	Створення регіонального міжвідомчого координаційного центру з питань соціальної, екологічної та економічної політики .
Мотиваційна підсистема	Прямі методи державної регіональної мотивації. Непрямі методи державної регіональної мотивації.
Правова база (правове забезпечення)	Закони, постанови, розпорядження щодо соціальної, екологічної та економічної політики.

Два чинники – екологічна криза і неадекватність правового регулювання – вимагають невідкладного вирішення проблеми охорони навколишнього середовища за допомогою створення правового механізму екологічної безпеки. Екологічна політика, як свідома суспільна діяльність, має своїм предметом таке відношення людини до природи, при якій він не порушував би своїм матеріальним виробництвом відношення в ній самій, в екосистемах і між ними, не допускаючи порушення екологічної рівноваги, яка може привести до екологічної кризи, тобто до виникнення загрози для природних умов життя людини.

Резюмуючи наведений матеріал, слід зазначити, що дослідження основ формування, генезису розвитку і тенденцій функціонування соціо-еколого-економічної системи на регіональному рівні повинно базуватися на: виявленні специфічних особливостей регіонів (природні умови, демографічна ситуація, особливості георозположення регіону); визначенні рівня розвитку продуктивних сил і виробничих стосунків (пріоритетні види економічної діяльності, диспропорції економічного розвитку, ступінь розвиненості інфраструктури); проведенні аналізу соціостійкості регіону можливим змінам; визначенні ступеня відповідності існуючої нормативно-правової бази реальним потребам і перспективним напрямкам розвитку регіону.

1. Аніщенко В.О. Еколого-інноваційний бізнес як рушійна сила виконання завдань екологічної політики України // Науковий вісник ДАСОА. – 2006. – №3. – С.104-105.
2. Бобылев С.Н., Медведева О.Е. Экология и экономика: Региональная экономическая политика. – М.: ЦЭПР, 2003. – 204 с.
3. Данилишин Б.М., Шостак Л.Б. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. – К.: СОПС НАНУ, 1999. – 224 с.
4. Дорогунцов С.І., Федорищева А.М. Сталість розвитку еколого-економічного потенціалу України та її регіонів // Економіка України. – 1996. – №7. – С.4-7.
5. Жилаева С.Э., Сактоев В.Б., Цыренова Б.Д. Институциональные аспекты устойчивого развития социо-эколого-экономических систем различных типов. – Улан-Удэ: ВСГТУ, 2005. – 156 с.
6. Клебанова Т.С., Гурьянова Л.С., Чуйко И.М. Модели диагностики социально-экономической ситуации региона // Регіональні перспективи. – 2004. – №6(43). – С.60-66.
7. Лук'янихін В.О. Екологічний менеджмент у системі управління збалансованим розвитком. – Суми: Університетська книга, 2002. – 421 с.
8. Мельник Л.Г. Основы экологии. Экологична економіка та управління природокористуванням. – Суми: Університетська книга, 2005. – 387 с.

Отримано 18.05.2008

УДК 332

С.І.ПЛОТНИЦЬКА, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ВИЗНАЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ НАПРЯМКІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Зроблено спробу проаналізувати сучасний стан державного регулювання регіонального розвитку та зробити відповідні висновки з огляду на досвід побудови державної політики регіонального розвитку європейських країн.

Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення їх конкурентоздатності і усунення диспропорцій є основними завданнями державної регіональної політики, яка займає особливе місце в системі інструментів державного управління. Регіональна політика – це своєрідна стратегія держави, яка орієнтована на оптимізацію просторової структури і взаємовідносин між центром і територіями з метою забезпечення збалансованого розвитку.

Регіональна політика України все ще деякою мірою спирається на розробки радянської класичної економічної школи і ще не визначилася остаточно з напрямками міжнародних регіональних економічних методів. Наукові дослідження В.Семиноженка, Б.Данилишина, Н.Бутко, Л.Подоляк [2, 6] та ін. присвячені поглибленню і адаптації до нових умов теорії розвитку виробничих сил регіону, адже значна частина методів регіональної політики вже втратили свою практичну цінність,